

BOR, KULTÚRA, ÖRÖKSÉG
FÜZETEK I.



Mód László

A HOMOKI BOR MÁR NEM BUCZKAI VINKÓ

**A homoki szőlőbirtokosok
egyesületének megalakulása**

2014.

MÓD LÁSZLÓ

**A HOMOKI BOR
MÁR NEM BUCZKAI VINKÓ**

**A homoki szőlőbirtokosok egyesületének
megalakulása**

Szentes, 2014

BOR, KULTÚRA, ÖRÖKSÉG FÜZETEK 1.

Sorozatszerkesztő:
MÓD LÁSZLÓ

Lektorálta:
LABÁDI LAJOS

A borítót tervezte:
HAJDÚ EDIT

Műszaki szerkesztés:
SZERI LÁSZLÓ

ISBN: 978-963-306-324-8

© *Mód László, 2014*

A Bolyai János Kutatási Ösztöndíj támogatásával kiadja a
Szegedi Tudományegyetem
Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszéke,
Szeged
Felelős kiadó: Barna Gábor

Nyomdai munkák:
Szentés Város Szolgáltató Kft. Nyomdai üzeme, Szentés, Petőfi utca 1.
Felelős vezető: Borbás Tamás

Bevezető

*„A homoki szőlőkultúra mint egészséges és életerős közgazdasági ág, ha gátat nem vetnek neki, önmagától fejlődik és pedig rohamosan fejlődik. Hogy e fejlődés helyes irányban történjék, annak irányítása elsőrangú feladata lesz az új egyesületnek. Ma már az összes iparágak, a kereskedelem különböző osztályai, a hivatalnokok mind külön önálló egyesületekben vannak összetömörülve. És ez egyesületek majdnem kivétel nélkül sikerrel védik meg a hozzátartozók érdekeit. Csak a kisgazdáknak és főként a homoki szőlősgazdáknak nincs semmiféle szervezetük, mely az egyesülés hatalmas erejével megvédje a közös érdekeket.”*¹ Ezekkel a mondatokkal próbálta hangsúlyozni a szerveződés szükségességét az a kiadvány, amely 1910-ben a Homoki Szőlősgazdák Országos Egyesületének megalakulását megelőzően látott napvilágot.² Nem tekinthető véletlennek az, hogy a társulat Szegeden jött létre, mivel a város határában ebben az időszakban nagy kiterjedésű szőlőültetvények virultak, aminek köszönhetően a település a homoki szőlőgazdálkodás egyik legfontosabb központjává vált.³ Az egyesület iratai, doku-

¹ Homoki Szőlősgazdák I. Országos Borászati Kongresszusának és ugyanakkor Szegeden tartandó Országos Szőlő- és Borkiállításnak ismertetése és szabályzatai 1910. 27.

² Az egyesület tevékenységére Szüts Mihály is utalt a Szeged mezőgazdaságát bemutató munkájában, 2002-ben pedig dr. Fülöp Mihály, a Szent Vince Borrend nagymestere készített önálló tanulmányt, amely a Magyar Borakadémia almanachjában látott napvilágot. Szüts Mihály 1914. 183–185.; Fülöp Mihály 2002. 80–83.

³ Az eddigi kutatások alapján valószínűnek látszik az, hogy az Alföldön Szegeden kezdődött meg először a településmagtól távolabb fekvő határrészekben a szőlőtelepítés. A folyamat kibontakozása az 1760-as évek elejére tehető, ami elsősorban azzal függ össze, hogy a helyi lakosok a város közelében található termékeny feketeföldeken gabonát, kukoricát és zöldségféléket kezdtek termeszteni, míg nem a házhelyek ezeket a térségeket is elfoglalták. Keleti Károly szőlészeti statisztikájában 700 szőlőbirtokost tartott nyilván, akik 9640 kat. holdon gazdálkodtak. 1873-ban 11 700 akó fehér és 22 500 akó siller bor termett a város határában. 1895-ben 8250 kat. hold beültetett és 157 kat. hold parlag vagy kiirtott szőlőterü-

mentumai ugyan nem maradtak fent, ezért elsősorban az egykorú sajtóbeszámolókra támaszkodhatunk akkor, amikor működését kívánjuk rekonstruálni. Jelen kiadvány csupán csak arra vállalkozhat, hogy a megalakulás körülményeit elemezze, tevékenységének részletekbe menő elemzése csak egy nagyobb kutatás keretei között valósítható meg.⁴ A szőlőbirtokosok szerveződésének alapvető célja a homoki szőlőkultúra fejlesztése volt abban az időszakban, amikor a filoxéravész pusztításának eredményeként Magyarország különböző pontjain, az immunis talajokon valóságos szőlőtelepítési láz bontakozott ki.

letet mutat a statisztika, 1913-ban már 12 540 kat. holdat regisztráltak, ami azt jelentette, hogy a művelési ág 8,8%-ot képviselt. A homoki szőlőtelepítés kibontakozásához jelentős mértékben hozzájárult az, hogy Szeged városa az 1890-es évek elején 1000 kat. hold terület eladását vette tervbe, amelynek egyik fele, azaz 500 kat. hold *Felső*-, a másik rész pedig *Alsótanyán* feküdt. Az előljáróság 1891-ben határozatot hozott egy mintatelep létesítéséről, melynek helyét a Felsőközpont és a Kapitányság vasúti megállók közötti 40 holdon jelölték ki. Szeged városa a szőlőtelep mellé vincellériskolát kívánt létesíteni, ám ehhez nem sikerült megnyernie a földművelésügyi minisztérium támogatását, saját erőforrásaiból pedig nem vállalkozott a beruházásra. Az 1880-as évek elejétől váltak rendszeressé a szőlészeti-borászati előadások és tanfolyamok, amelyeket vándortanítók illetve szőlészeti-borászati felügyelők tartottak. A bemutatókat alkalmanként jelesebb szegedi szőlőbirtokokon szervezték, ahol az érdeklődők a gyakorlatban is elsajátíthatták a korszerű ismereteket. 1886-ban Szeged városát az illetékes minisztérium a VII. borászati kerület központjává tette, amelynek a működési területe Bács-Bodrog, Békés, Csongrád, Jász-Nagykun-Szolnok illetve Torontál vármegyékre terjedt ki. Bálint Sándor 1976. 573.; Égető Melinda 1993. 181. Keleti Károly 1875. 295.; Országos Magyar Kir. Statisztikai Hivatal 1897. 286.; Juhász Antal 1991. 315.

⁴ Írásom korábbi, rövidebb változata a Móra Ferenc Múzeum évkönyvében az alábbi címen: A Homoki Szőlősgazdák Országos Egyesületének megalakulása. Móra Ferenc Múzeum Évkönyve. Történeti Tanulmányok 14. 5–19. (2013)

Szőlészeti-borászati egyesületek működése Magyarországon a 19. század második felében

Tóth Árpád meglátása szerint a felvilágosodás korának késői szakaszában egész Európában sorra alakultak olyan egyesületek, amelyeknek a tevékenysége a gazdaság vagy annak valamelyik ágának a fejlesztésére irányult. Nyugat-Európához hasonlóan Magyarországon is a az egyletek létrejöttének legfontosabb színtere a város volt, főként a legnagyobb és legurbanizáltabb települések.⁵

1837-ben jött létre a Magyar Borismertető Egyesület, amely egyfajta értékesítési szövetkezetként működött, mivel tagjai azért társultak, hogy a jó minőségű magyar bor eladására szakosodott üzletet alakítsanak ki Pesten.⁶ Magyarországon az egyik első szőlészeti-borászati egyesületet a soproni szőlősgazdák hozták létre 1846-ban, amely az általános célkitűzések mellett a helyi bortermelés és borkereskedelem színvonalának emelését illetve egy szőlőmintaiskola létrehozását igyekezett felvállalni.⁷ Az Országos Gazdasági Egyesület, majd a szőlészeti, borászati szakosztály megalakulása jelentős előrelépésnek tekinthető, mivel nagymértékben előremozdította a szakszerű, tudományos ismereteken alapuló, szőlő- és borgazdálkodás kibontakozását.⁸ Fehértemplomon már az 1860-as években működött olyan társulat, melynek célja a szőlészeti-borászati ismeretek terjesztése volt. Kis olvasóhelyiséggel, 8-10 borászati és gazdasági lap megrendelésével is büszkélkedhetett. Az 1898 elején új keretek között újjáalakult bortermelő egyesület első teendője egy 3 napos szőlőoltási tanfolyam szervezése volt, amelyen 107 helybeli, s 248 környékbeli szőlőmunkás vett részt. 1879-ben jött létre a pécsi szőlősgazdák egyesülete, amely a tagok borainak

⁵ Az egyesületek a nyilvánosságra nemcsak a tagtoborzás és a közadakozás területén építettek, hanem saját legitimációjuk megerősítése érdekében különböző kiadványokban elszámoltak tevékenységükkel is. Tóth Árpád 2005. 193., 220.

⁶ Tóth Árpád 2005. 199.

⁷ Németh Ildikó 2000. 110.

⁸ Csoma Zsigmond 1994-95. 65.

az értékesítését kívánta elősegíteni 1 ½ százalékos értékesítési díj mellett. Céljának tekintette a továbbiakban egy olyan szövetkezet megalakítását, amely a szőlőmunkások képzését, hegyrendőri szabályzat életbeléptetését és a bornyilvántartást igyekezett felvállalni. Nemcsak a *filoxéra* elleni védekezésből vette ki a részét, hanem meg kívánta találni azt az amerikai fajtát, amelyik a helyi talajviszonyoknak leginkább megfelelt. A vészmentes telepekről vesszőket hozatott, amelyeket „illő díj” mellett a gazdáknak adott el kísérletképpen.⁹ A Pozsonyi Szőlőtermesztők egyesülete az 1880-as években tudományos felolvasások, kirándulások szervezése mellett aktív szerepet vállalt a kiállításokon való részvételben, a borértékesítés fellendítésében illetve szakiskola alapításában is, amelyet 1901-től a magyar állam működtetett. Amerikai szőlőtelepet is létesített, amelynek a kiterjedése az 1910-es évekre elérte a 26 kat. holdat. Az egyesület válaszmányából több bizottság alakult, amelyek közül említést érdemel a kimérési, a kísérleti szőlőtelep, a vesszőkiosztó illetve a vincellér jelzővel illetett.¹⁰

A filoxéravész újabb lendületet adott szinte az egész országban a szőlősgazdák önszerveződésének, melynek eredményeként sorra alakultak a kártevő elleni védekezést felvállaló egyesületek.¹¹ Somlón komolyabb kártételeket 1888-ban észleltek, aminek hatásaként Gróf Esterházy Ferenc kezdeményezése nyomán Devecserben létrejött a Nagy-Somlyó Egyesület. A 19–20. század fordulóján érkezett el az ideje annak, hogy a szőlő- és bortermelők létrehozzák országos szinten is érdekvédelmi szervezetüket, amely 1902-ben „Magyar Szőlősgazdák Országos Egyesülete” néven alakult meg.

⁹ Mód László–Simon András 2008. 32.

¹⁰ Limbacher Frigyes–Pösch Károly 1913. 76–80.

¹¹ Az első önkéntes alapon szerveződő egyletek az 1860-as években Franciaországban jöttek létre. Beck Tibor 2005. 80–81.

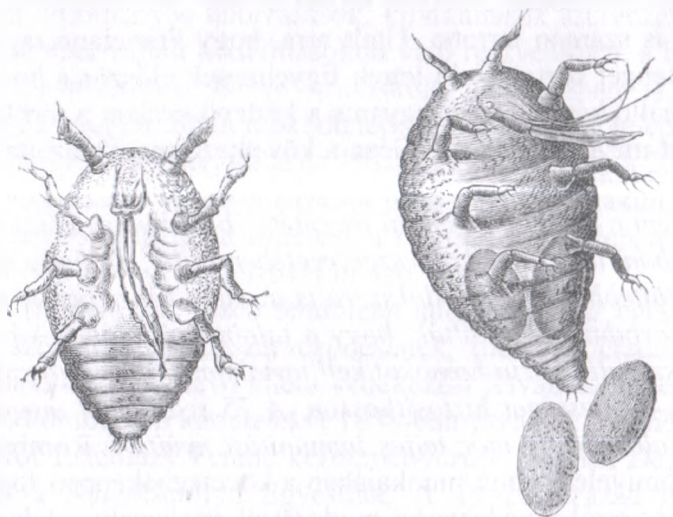
A filoxéravész hatása a homoki szőlő- és borgazdálkodásra

A kártevő magyarországi felbukkanását (Pancsova, 1875) követően alig telt el néhány esztendő, amikor a hazai szakemberek számára is nyilvánvalóvá vált a homoktalajok döntő többségének az immunitása, azaz ellenálló-képessége. Horváth Géza a Természet-tudományi Közlöny hasábjain 1881-ben már részletesen bemutatta a védekezési eljárásokat, amelyek között az ún. „homoktalajban való miveltést” is számon tartotta. Utalt arra, hogy Franciaországban, a Földközi-tenger partvidékén lettek figyelmesek először a homoktalajok ellenálló képességére, ugyanis a kártevő ezeken a területeken nem tudott megélni. Horváth Géza a következő magyarázattal szolgált erre vonatkozóan: „...a homoktalaj ezen absolut immunitásának oka nem a talajnak chemiai összetételében, hanem csupán fizikai alkatában, laza, omlékony szerkezetében rejlik; de hogy mihelyt a talaj kötöttebbé válik, a fillokszéra is azonnal képes benne megélni és szaporodni. Azt találták, hogy a talajnak általában véve legalább 70 százalék tiszta homokot kell tartalmaznia, hogy a szőlőnek fillokszéra-mentességet biztosíthasson. A 75 százalékot meghaladó homoktartalom pedig már teljes immunitást nyújt.”¹² Rombay Dezső „Szőlőmiveltés” című munkájában a következőképpen fogalmazott, amikor erről a védekezési módszerről értekezett: „A homok e becses tulajdonságának az oka az, hogy míg a kötött talajokban mindig vannak kisebb-nagyobb repedések, melyeken a Filloxera kedvére vándorolhat egyik töke gyökeréről a másikra, a homok szemcséi egyenletesen betöltenek minden üreget, a szőlő gyökereihez oda simulnak. Ezért a Filloxera a homokban nemcsak hogy nem mozdulhat, de a lerakott petékből kikelt fiatalok ki nem tudnak tökéletesen fejlődni. Egy darabig élnek, végre elpusztulnak.”¹³

¹² Horváth Géza 1881. 149.

¹³ Rombay Dezső é.n. 110.

A szőlészeti szakirodalom a homoktalajok immunitásának az eldöntéséhez a következő, meglehetősen egyszerű módszer alkalmazását javasolta: „*A megvizsgálandó homokból egyet markolunk s azt annyi vízzel, hogy éppen nyirkos legyen, összegyűrjük; ha ezt a kis összegyűrt, maroknyi homokot a végénél fogva fel tudjuk emelni, a nélkül, hogy összeomlik: nem immunis, nem ellentálló, nincs benne 75% a kvarc, ha azonban az emelítésre azonnal összeomlik: immunis.*”¹⁴



*A filoxéra vagy szőlőgyökértetű
(Rombay Dezső nyomán)*

A kártevő elleni védekezés ezen módszere Franciaországban nagy mértékben előremozdította a homoki szőlőtermesztés kibontakozását, ahogyan arról Horváth Géza is beszámolt írásában: „*Dél-Franciaországban a Földközi-tenger és az Atlanti-óceán partvidékein ugyanis nagy futóhomok-területek vannak, melyek az előtt ép úgy mint a mi magyar Alföldünk homokterületei, nagy részben min-*

¹⁴ Rombay Dezső é. n. 111.

den érték és haszon nélkül heverték. Ezeket a területeket ott most mindenfelé drága pénzen vásárolják s lázas tevékenységgel hódítják meg a szőlőmivelés részére. Különösen meglepő látványt nyújt e tekintetben az ódon Aigues-Mortes vidéke Gardmegye déli részén. A hol az előtt csak sivár homokbuczkák, itt-ott magános pinia-ligetecskékkel vagy gyér tamarix-bozóttal borítva, néhol süppedékes kátyúkkal megszakítva, terjedtek el, ott most mindenütt a legpompásabb szőlőültetvényekben gyönyörködhetünk. A kultura napról napra több területet hódít. Élénk sürgés-forgás van mindenütt; ellentétben a többi szomszéd-vidékhez, a hol a tönkrement szőlők között csak pusztuló borházak és üres pinczék láthatók, itt mindenfelé serény munka, szapora építkezés folyik s új borházak és pinczék emelkednek. Az azelőtt hektáronként alig 300 franknyi értékkel bíró pusztá homokterületek értéke annyira felszökkent, hogy most hektáronként 5-6000 frankon fizetik."¹⁵

A Duna-Tisza közti futóhomok túlnyomó részének tökéletes immunitása tehát hamar kiderült, ezért az 1880-ban megalakult Országos Filoxéra Bizottság azonnal fel is vette védekezési javaslatai közé az új szőlők homokra telepítését. Egymás után jöttek létre az ültetvények, és már az első tíz év alatt (1880–1890) egyedül Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegyében 10 000 katasztrális holddal (1 kat. hold = 0,5754 hektár) gyarapodott az homoki szőlők kiterjedése. 1882-től már a kormányzat is támogatta a telepítési akciókat. Az állami tevékenység jelentősége nemcsak abban fejeződött ki, hogy ettől kezdve a homoki szőlőbirtokot létesítők számára is kedvezményes telepítési kölcsönt folyósítottak, 6 évi adómentességet, olcsó áron szaporítóanyagot stb. biztosítottak, hanem a hegyvidéki rekonstrukcióhoz hasonlóan, a homoki telepítéseknél is ragaszkodtak a korszerű művelési eljárások meghonosításához.

A statisztikai adatokból jól látható az, hogy az Alföld egészén zajló dinamikus gyarapodás 1910-re érte el a csúcspontot, amit követően több, főként dél-alföldi megyében (Bács-Bodrog, Arad, Békés, Csanád, Torontál) már némi területi visszaesés is tapasztalható.

¹⁵ Horváth Géza 1881. 150.

A legtöbb immúnis homoktalajjal rendelkező megyében 1914-ig, lassuló ütemben ugyan, de még mindig tartott a termőterületek bővülése (Csongrád, Heves, Jász-Nagykun-Szolnok, Pest-Pilis-Solt-Kiskun). A gyarapodás a tiszántúli részekben nagyságrendekkel elmaradt a Duna-Tisza közöttől, aminek az oka minden bizonnyal a talajadottságokban rejlik. 1914-re az immúnis homoktalajra ültetett szőlőknek két körzete körvonalazódott. A Duna-Tisza közén, a régi alapokon egy nagy, többé-kevésbé összefüggő szőlővidék teljesedett ki, mely Heves megye hevesi és tiszafüredi járásától és Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye pesti alsójárástól délre eső területet, Jász-Nagykun-Szolnok, Bács-Bodrog és Csongrád vármegyéket, pontosabban az így körülhatárolt területnek immúnis homokkal borított részeit foglalta magába. A Tiszántúlon is létrejött egy új, az előbbinél jóval kisebb, mégis jelentős körzet, mely Szabolcs, Hajdú és Szatmár vármegyék homokkal borított területeit foglalta el. A *filoxéravész* következményeként nemcsak az alföldi borvidék táji tagolódása módosult, hanem az egész magyar borkultúra átstrukturálódott. Korábban a magyar borvidékek túlnyomó része domb- és hegyvidékeken helyezkedett el, az alföldi ültetvények az összes területnek csak mintegy 20%-át tették ki. A rekonstrukció során a hegyi szőlőknek csupán 48%-át rekonstruálták, az alföldi területek pedig összességében csaknem a kétszeresére növekedtek. Új bortermő tájak nemcsak az Alföld homokján, hanem a Dunántúl, valamint Észak- és Kelet-Magyarország hasonló adottságú térségein is keletkeztek. 1914-ben az összes szőlőterülete 315 127 hektár volt, amiből 130 385, vagyis 41% immúnis homoktalajú volt. Az ültetvényeknek csak a 70%-a helyezkedett el az Alföldön, a többi zömével a pest-nógrádi, neszemlyi, gyöngyös-visontai, érmelléki, versec-fehértemplomi, szekszárdi, villány-pécsi és balatonmelléki borvidékek között oszlott meg.¹⁶

¹⁶ Lásd részletesen: Égető Melinda 2006. 43–73.

*A filoxéra elterjedése Magyarországon
(Matlekovits Sándor nyomán)*

Az egyesület megalakulásának körülményei

Az előzmények 1909-re nyúlnak vissza, amikor a Szegedi Gazdasági Egyesület¹⁷ programjába illesztette egy borászati kongresszus megszervezését, valamint a társulás létrehozását. 1910. március 9-én az egyesület választmányi ülésén Gerle Imre¹⁸ részletesen ismertette a rendezvény lebonyolításával kapcsolatos tervezetet. Az összefüggésben Drucker Jenő¹⁹ a Magyar Szőlősgazdák Országos Egyesületét képviselve támogatásáról biztosította a szervezőket.²⁰ 1910 júliusában Gerle Imre vezetésével kongresszusi irodát hoztak létre Szegeden, amely a városházán kapott helyet.

Mind a korabeli sajtó, mind pedig az alkalomra megjelentetett kiadvány fontosnak tartotta kiemelni azt, hogy szemben a hegyvidéki szőlőbirtokosokkal, a homoktalajokon gazdálkodók nem rendelkeztek megfelelő képviseléssel. A hegyi és a homoki szőlőgazdálkodás oly mértékben különbözött egymástól, hogy egy szervezet keretei között mindkettő érdekeit képtelenség lett volna érvényre juttatni. Mivel a homoki szőlőtermesztés a *filoxéra* pusztítása miatt Magyarország egyik legjelentősebb „közgazdasági ága” lett, ezért a

¹⁷ A Szegedi Gazdasági Egyesület Pálffy Ferencnek, a város polgármesterének az elnöksége alatt jött létre 1880-ban, majd egy év elteltével különböző szakbizottságai alakultak, amelyek közül a szőlészeti és borászati csoport oltási tanfolyamokat illetve borkiállításokat is szervezett. Bognár Mátyás 1933. 3., 11.

¹⁸ Gerle Imre 1885-ben érettségizett Szegeden a kegyesrendi gimnáziumban, majd jogi tanulmányainak a befejezését követően joggyakornokként tevékenykedett a szegedi királyi törvényszéken. Később önálló irodát nyitott. Nemcsak a Szegedi Gazdasági Egyesület titkári tisztségét töltötte be, hanem vezette a Szeged-Alsótanyai Mezőgazdasági Egyesületet is. Márkiné Bóka Zita 2001. 75.

¹⁹ Drucker Jenő (1866–1926) 1897-ben lett a Borászati Lapok szerkesztője, amelynek közel három évtizeden keresztül az egyik meghatározó egyéniségének számított. Az 1901-ben megalakított Magyar Szőlősgazdák Országos Egyesületének az ügyvezető igazgatói, később pedig az alelnöki tisztségét töltötte be. Számos konferenciát, bemutatót szervezett, amelyek közül kiemelkedik az 1905. évi tátralomnici nemzetközi csemegeszőlő- és borkiállítás. Pintér János 1987. 453–454.

²⁰ Szegedi Néplap 1910. március 13. 1.

szőlőbirtokosok joggal érezhették azt, hogy elérkezett az idő a változásra. A fejlesztés mellett szólt a viszonylag kicsi befektetés és az alacsony művelési költség, amellyel homoki szőlőültetvényt lehetett kialakítani és fenntartani. Az érvek között tartották számon az olcsó, tömegesen előállított homoki borok szerepét a pálinkafogyasztás visszaszorításában. A szőlők telepítésével a korábban legelőként hasznosított „buckaföldek” értéke megnőtt, ami a birtokosok számára többszörös jövedelmet hozott. Az egyesület megalakulásához kapcsolódóan megjelent kiadvány nem győzte hangsúlyozni azt, hogy a homoki szőlőkultúra már nem tekinthető jelentéktelen közgazdasági ágnek, hanem a hegyvidéki bortermeléssel egyenrangú tényezővé vált. A hazai ültetvények 52,99%-át alkották a homoktalajokon elhelyezkedő szőlők, amelyek az ország bortermésének 2/3-át szolgáltatták. A külföldön is kedvelté vált magyar csemegeszőlő jórészt homokon termett, ugyanakkor kitűnő, alkoholban gazdag, zamatos borok készültek, amelyeket gyakran használtak külföldön a gyengébb minőségű hegyvidéki nedűk szesztartalmának a növelésére.²¹

Az egyesület az előzetes terveknek megfelelően 1910. szeptember 25-én délután fél egy órakor tartotta alakuló összejövetelét a városháza közgyűlési termében, amelyre az előkészítő bizottság nevében báró Gerliczy Ferenc,²² Kelemen Béla, Gerle Imre valamint Bokor Pál²³ invitálta az érdekelteket.

²¹ Homoki Szőlősgazdák I. Országos Borászati Kongresszusának és ugyanakkor Szegeden tartandó Országos Szőlő- és Borkiállításnak ismertetése és szabályzatai. 1910.

²² Báró Gerliczy Ferenc (1859–1914) jogi és gazdasági tanulmányainak a befejezését követően vette át a deszki uradalom kezelését. 1907-ben választották meg a Szegedi Gazdasági Egyesület díszelnökévé, 1911-ben pedig Szeged város országgyűlési képviselője lett. Homoki Gazda 1914. július. 1.

²³ Bokor Pál (1855–1944) városi tanácsnok a Szegedi Gazdasági Egyesület (1884–1900) titkári, majd elnöki tisztét is betöltötte. Alsótanyán rendelkezett szőlőbirtokkal. Habermann Gusztáv 1993. 34.

Az elnöke gróf Csekonics Endre, az ügyvezető elnöke pedig báró Gerliczy Ferenc lett, az alelnöki tisztséget pedig gróf Szapáry István, gróf Keglevich Gábor, Reök Iván illetve Bokor Pál töltötte be. A résztvevők tiszteletére szeptember 25-én este 8 órakor a szegedi színházban díszelőadást rendeztek, amelyen Almássy Endre elszavalta Sz. Szigethy Vilmos²⁴ „Üdvözlét” című versét, majd az „Obsitos” című darabot mutatták be.

200 faj

legkiválóbb európai csemegeszőlő és borfaj, sima és és gyökeres szőlővessző, minden betegségtől mentes, szép, egészséges, szokványszerű minőségben, nagy mennyiségben eladó. **Gyökeres** borfaj vessző van: Badacsonyi világos, Furmint, Mézesfehér, Petite bouschet és Zierfandli fajokból. Megkeresésekre vesszőárjegyzékkel szolgál

9349

HEINRICH JÓZSEF szőlőbirtokos,

Királyhalom, Csongrádmegye.

Hirdetés a Szőlészeti és Borászati Lapból

²⁴ Szigethy Sz. Vilmos 1900-tól a Szegedi Naplónál dolgozott, de írásait a Szeged és Vidéke, a Szegedi Híradó és a Délmagyarország is közölte. 1903 és 1950 között Szegeden főlevéltárosként tevékenykedett.

Az egyesület alapszabályai, célkitűzései

Az egyesületet megalakítani kívánó szőlősgazdák alapvető célként a homoki szőlőkultúra érdekeinek az országos képviselőtét tűzték ki, ami meglehetősen sokféle feladat ellátást jelentette. Magában foglalta például a telepítési, a művelési eljárások illetve a szőlő- és borértékesítés figyelemmel kísérését, a szakoktatás és borvásárok megszervezését, pinceszövetkezetek valamint borpincék létesítését. Az egyesület célkitűzései között szerepelt továbbá a homoki borvidékeken kongresszusok, kiállítások lebonyolítása, a védekező anyagok szövetkezeti úton történő beszerzése, havonta megjelenő szakfolyóirat kiadása, amely a gazdákat megfelelő tanácsokkal látja el. Az alapszabályok közé bekerült a szőlőműveléshez kapcsolódó háziipari tevékenység támogatása illetve tanfolyamok szervezése is.

Az egyesület alapszabályzata háromféle tag között tett különbséget, amelyek közül az alapító jelzővel illetett kategóriába tartozók 200 korona támogatásban részesítették a társulást. A rendes tagok évente 4 koronát fizettek két részletben, a tiszteleti tagságról pedig a közgyűlés döntött a jelöltek munkássága alapján. Utóbbiak tagdíjat nem fizettek, jöllehet az egyesület bármelyik tanácskozásán szavazati joggal rendelkeztek. A társulatnak tagja lehetett minden szőlőbirtokos, a homoki szőlőművelés iránt érdeklődő személy, egyesület, szövetkezet vagy részvénytársaság. A tagok ingyen juthattak hozzá a szervezet által kiadott szakfolyóirathoz, évkönyvhöz vagy más kiadványhoz, ugyanakkor részvételi díj fizetése nélkül illetve kedvezményesen vehettek részt a kiállításokon, vásárokon, versenyeken, felolvasásokon és előadásokon.

Az egyesület az alapszabályok értelmében minden év első felében rendes, minden ötödik esztendőben pedig tisztújító közgyűlést tartott Szegeden. Rendkívüli alkalom összehívására is lehetőség kínálkozott, ha 50 tag írásban kérvényezte azt. Az alapszabályok meghatározták a rendes közgyűléseken napirendre kerülő témákat, melyek között az évi jelentés elfogadása, a pénztári zárszámadás

illetve a költségirányzat átvizsgálása szerepelt. Foglalkozhatott a tagság a szabályzat megváltoztatásával is, az egyesület megszűnése kapcsán pedig a vagyonnal kapcsolatos ügyekkel. Napirendre kerülhetett minden olyan szőlészeti-borászati kérdés, amelyet az igazgatóság vagy valamelyik tag terjesztett be. A közgyűlésen érvényes határozatok akkor születhettek, amennyiben 30 tag részt vett az alkalmon. Szavazategyenlőség esetén az alelnök döntése számított mérvadónak. Amennyiben a közgyűlés nem volt határozatképes, akkor 15 napon belül újat hívtak össze. Az alapszabály kimondta, hogy minden tag személyesen vagy írásban felhatalmazott társa által gyakorolhatja jogait.

Az elnökséget (elnök, helyettes elnök, 4 alelnök) illetve az igazgatóságot (elnökség, 30 tag, alosztályok elnökei) öt év időtartamra a tagok a tisztújító közgyűlésen választották meg. Az elnök feladatköre nemcsak a szervezet képviselőjére szorítkozott, hanem a közgyűlések és az igazgatósági ülések összehívására is kiterjedt. Felügyelte ezen kívül az alapszabályok betartását, valamint figyelemmel kísérte az egyesület vagyonának, ügy- illetve könyvvitelének a kezelését. Helyettese az ügyvezető elnök volt, akinek a hatásköre megegyezett a felettesével. Mindkettőjük feladatát akadályoztatásuk esetén az alelnökök látták el. Az alapszabály kimondta, hogy a közgyűlés az igazgatóság indítványára díszelnököket is választhatott. Utóbbi látta el az egyesület működésével kapcsolatos teendőket vagyis kezelte a szervezet vagyonát és ellenőrizte a tisztikar tevékenységét. A közgyűlés elé tervezetet, költségelőirányzatot, évi jelentést, munkaprogramot terjeszthetett be. Az igazgatóság vette fel vagy utasította vissza a jelentkezőket, évente pedig négy alkalommal ülést tartott. Saját tagjaiból szakbizottságot alakíthatott, amely különböző feladatok ellátását végezte.

Egy-egy borvidéken vagy szőlőtermesztő településen lehetőség nyílt alosztályok megalakítására is, amelyek helyi ügyekben önállóan intézkedhettek, a kormánnyal és a közhatóságokkal azonban csak az igazgatóságon keresztül érintkezhettek. Egyfajta véleményező szervként is működhettek. Az alosztályok ügyrendjét az

igazgatóság állapította meg, amely kötelező érvénnyel bírt. Az alapszabályzat V. fejezete az egyesület vagyonáról is részletesen rendelkezett, amelynek sorsáról csak a közgyűlés hozhatott határozatot. Az egyesület feloszlataásáról olyan közgyűlés dönthetett, amelyen a tagok legalább kétharmada megjelent vagy megbízottal képviseltette magát, és a szavazatok kétharmada a megszűnés mellett foglalt állást.

A homoki szőlősgazdák első országos borászati kongresszusa

1910. szeptember 25-én vette kezdetét a szegedi városháza közgyűlési termében az első országos homoki szőlészeti és borászati kongresszus, amely az alkalomra megjelentetett kiadvány szerint a következő célt tűzte maga elé: *„Magyarország homokvidéki szőlőmivelőinek és illetve a szőlőmivelés és borászat iránt érdeklődő egyéneknek módot adni arra, hogy összejöhessenek közös érdekű dolgaikat, szőlészeti és borászati szakkérdéseiket megvitathassák, azokban állást foglalhassanak s határozati javaslataikat az illetékes közhatóságok elé terjeszthessék.”*²⁵ A kongresszuson a korszak országos szinten is elismert szakemberei tartottak előadásokat a homoki szőlőtermesztés aktuális, a szőlőbirtokosokat érintő kérdéseiről, amelyek főként a kártevők elleni védekezés, a borkezelés és az értékesítés problémáira vonatkoztak. Csak olyan személy tarthatott beszámolót, akit az előkészítő bizottság a feladatra felkért vagy akit a jelentkezését elfogadta. Az előadások kivonatát 1910. szeptember 10-ig kellett eljuttatni Szegedre, hogy az érdeklődők nyomtatott formában is kezükbe vehessék azokat a tanácskozáson. Egy-egy előadó 30 percnél tovább nem beszélhetett, a hozzászólók pedig akkor léphettek túl a 10 percre a vita során, amennyiben a kongresszus tagjainak a többsége ehhez hozzájárult. Egy-egy előadással

²⁵ Homoki Szőlősgazdák I. Országos Borászati Kongresszusának és ugyanakkor Szegeden tartandó Országos Szőlő- és Borkiállításnak ismertetése és szabályzatai 1910. 19.

kapcsolatban egy alkalommal lehetett a résztvevőknek véleményt nyilvánítani.

Drucker Jenő, a Magyar Szőlősgazdák Országos Egyesületének az igazgatója előadása végén határozati javaslatokat is előterjesztett, amelyek a boritaladó eltörlésére illetve csökkentésére, a szőlőtelepítések szabályozására, városházi borpincék valamint pinceszövetkezetek létesítésére vonatkoztak. Sóvári Schneider Sándor (Országos Kereskedelmi Múzeum) a borkereskedelem és a bortermelés kérdéseit boncolgatta, miközben kitért az ausztriai kivitel fokozására, amely megítélése szerint típusborokat készítő „termelő szövetkezetek” révén valósítható meg. Gerle Imre előadásában a homoki szőlősgazdák szervezkedéséről szólt, az általa összeállított memorandumot az intéző bizottság 20 000 példányban nyomtatta ki, és küldte szét az érintettek számára. Kecskeméthy Géza szőlészeti-borászati felügyelő, a kecskeméti állami szőlőtelep és vincellériskola igazgatója a homoki csemegeszőlő-termesztés, a termés csomagolásának, szállításának és értékesítésének a kérdéseivel ismertette meg a kongresszus résztvevőit. Istvánffi Gyula,²⁶ egyetemi nyilvános rendes tanár a „szőlőgombák” betegségeiről valamint az ellenük alkalmazható védekezési eljárásokról nyújtott áttekintést. Éveken keresztül tanulmányozta a peronoszpórát, ami a homoki szőlőültetvények számára olyan veszedelmessé vált, mint a hegyi szőlőkben a *filoxéra*. Jablonowski József, a rovtartani állomás igazgatója a szőlőmolyról tartott előadást, amelyben a kártevő elleni védekezésre is kitért. Pettenkoffer Sándor²⁷ a szüreteléséről és a borkezelésről beszélt az érdeklődőknek, ami azért számított fontos-

²⁶ Istvánffi Gyulát (1860–1930) 1897-ben bízta meg a földművelésügyi miniszter a Szőlészeti Kísérleti Állomás vezetésével. Igazgatói munkája mellett jelentős kutatási eredményeket ért el, amelyek elsősorban a szőlő fakórothadására, a szürkepenészsre illetve a peronoszpórára vonatkoztak. Erményi Magdolna, P. 1988b. 24–27.

²⁷ Pettenkoffer Sándor (1868–1946) a felsőbb szőlő- és borgazdasági tanfolyam elvégzése után 1897-től kezdett a borászat fejlesztése iránt intenzíven érdeklődni. 1915-től a budafoki iskola igazgatója lett, aki számos népszerűvé vált szakkönyvet írt. Erményi Magdolna, P. 1988a. 731–734.

nak, mivel a homoki borok tartóssága terén nagyon sok probléma mutatkozott. A borászati kongresszusra 399 tag jelentkezett, akiknek a döntő többsége részt is vett az eseményen. A tanácskozás lebonyolítását a tagok közül választott tisztségviselők, bizottságok végezték. A védnökséget gróf Serényi Béla földművelésügyi miniszter vállalta fel, gróf Csekonics Endre, báró Gerliczy Ferenc és dr. Lázár György pedig díszelnöki feladatokat láttak el. Gerle Imrét főtitkárnak választották. Az elnökséget Bokor Pál ügyvezető elnök vezette, akivel együtt 20 tagot számlált a testület. A hét titkáron kívül két jegyző, Liszkay Lóránd és Simkó Elemér vett részt a kongresszus lebonyolításában.

Szőlészeti-borászati kiállítás

A kongresszus mellett egy másik rendezvény is kapcsolódott az egyesület megalakulásához, ami a homoki szőlőművelés állapotát igyekezett bemutatni.²⁸ A hegyvidéki szőlőbirtokosoknak is lehetőségük nyílt a megjelenésre, ám a boraikat a zsűri külön bírálta. A szervezők arra törekedtek, hogy egy-egy település szőlő- illetve bortermelei együtt, egy csoportban mutakozzanak be. Ennek megfelelően például a helyi szőlőbirtokosok a „*Szegedi borvidék kiállítása*” nevet viselő egységben jelentek meg. Borvásárt is rendeztek ekkor, amire ausztriai és magyarországi kereskedőket hívtak meg azért, hogy népszerűsítsék a homoki borokat, és elősegítsék értékesítésüket.

A kiállításon 300-an vettek részt, akik 560 borfajtát mutattak be, amelyeket a bíráló bizottság három napon keresztül minősített. A szőlészeti szekcióban 60 szőlőbirtokos képviseltette magát, akik 300 különféle termékkel jelentek meg. A rendezvényen egyes becslések szerint 6000 látogató fordult meg, akik a korábban megszokott gyakorlattal ellentétben megkóstolhatták a borokat, amiről a Szege-di Híradó a következőképpen számolt be:

²⁸ A kiállításról lásd részletesen: Mód László 2011. 93–130.

Bejelentési ív

**Országos Szőlő- és Borkiállítás Szegeden 1910.
szeptember 25, 26 és 27-én.**

*az 1910. évi szeptember hó 25, 26 és 27-én Szegeden
tartandó Országos Szőlő- és Borkiállításra.*

A kiállító neve és foglalkozása:

Lakása (vasútállomás, utolsó posta sth.)

I. A szőlőkiállításra küldök:

A : szükséglenő terület:

II. A borkiállításra küldök:

A szükséglenő terület:

III. A borkiállításra küldök:

 drtb literes hordóban évbeli
fajú bort borvidékről.

A bejelentett tárgyakat személyesen adom át és helyezem el.
postán küldöm s kérem elhelyezni.

Bejelentő aláírása:

Figyelem a tulajdonosra!

*Bejelentési ív az országos szőlő- és borkiállításra
(A Somogyi Könyvtár gyűjteményéből)*

„Minden borkiállítás érdektelen a nagyközönségre nézve, ha a kiállításon csak az üvegeket, meg vignettákat és borkupakokat lehet megbámulni. A borkiállítás iránt érdeklődő azért megy a kiállításba, hogy ott megismerje a nevesebb termelők hamisíthatatlan, jól kezelt borait és ha vásárolni akar, közvetlenül a termelőknél tehesse és pedig úgy, hogy a bort előre ismerve, tudja, hogy mit vásárol. Erre való a borkostoló. Aki látta Szegeden szeptember 25-én a kiállítás borkostoló részében megfordult óriási tömeget, az tisztában van a kiállítási borkostolók jövőjével.”²⁹ A szervezők a kóstolás céljait szolgáló mennyiséget a nagyobb borvidékek városainak, községeinek, egyesületeinek illetve termelőinek a felajánlásából igyekeztek biztosítani, ami egyenként kb. 60 liter bort jelentett. A választekről a Szegedi Néplap a következő módon tudósított: „Majdnem minden homokvidékről állott egy kitűnő, zamatos izű ó-borral telt hordó a közönség rendelkezésére. Ahogy a kóstolásra szánt hordókon végig haladunk a következő neveket jegyezhetjük fel a hordókról: Ceglédi szövetkezet, Csizmadi Ferenc Cegléd, Liptay Jenő Nyirpazony, Bozsészky Milán Temeskubin, Szabadka város Földmívesiskolája Palics, Dr. Kertész József Hajduböszörmény, báró Podmaniczky Endre Kelebia, Ádám Dávid Kiskunhalas, Fejértelep, Pálffytelep, Deliblat, Bokor Pál Szeged, Váci ipari és hitelszövetkezet Vác, id. Juranovits Ferenc Szeged, Nagykőrösi kertészeti egyesület, Dr. Gerle Imre Szeged, Kecskeméti bortermelők szövetkezete Kecskemét, stb.”³⁰ Az elfogyasztott italokért a kiállítók ellenszolgáltatást nem kaptak, mivel azok felett a rendezőbizottság rendelkezett. A megmaradt borokat és a hordókat azonban a szőlőbirtokosok visszakaphatták, vagy saját javukra a szervezők árverésen értékesíthették. A szőlőtermő vidékenként csoportosított, a termőhely és a termelő feltüntetésével ellátott nedűket a kongresszusi

²⁹ Szegedi Híradó 1910. szeptember 29. 7.

³⁰ Szegedi Néplap 1910. szeptember 25. 3.

tagok illetve 10 fillér pohárdíj kifizetése mellett a nagyközönség is megízlelhette, megkóstolhatta.³¹

Mind a hegyvidéki, mind pedig a homoki termőtajak városai, községei és egyesületei részére 5–5 dísz- és 10–10 elismerő oklevelet adtak ki, a szőlőt és a bort kiállító gazdák pedig külön-külön 5–5 arany-, 10–10 ezüst- és 20–20 bronzéremben részesülhettek.

A kollektív kiállításért kitüntető okiratot kapott például Apostag, Izsák, Kiskunhalas, a Ceglédi Bortermelők Első Pincészövetkezete és Szeged városa, a hordós borok kategóriájában elismerésben részesült Ádám Dávid (Kiskunhalas), Bokor Pál (Szeged), Juranovics Ferenc³² (Szeged), Bozsoszky Milán (Temeskubin), a Fehértelepi Hegyközség, Szabadka Város Földművesiskolája, Csizmady József (Cegléd), Kertész József (Hajdúböszörmény), Liptay Jenő (Nyírpazony), Podmaniczky Endre (Kelebia), a Váci Ipari és Gazdasági Hitelszövetkezet illetve a Kecskeméti Bortermelők Pincészövetkezete illetve a Pálffy–telepi hegyközség.

A hegyi borok csoportjában díszoklevéllel tüntették ki gróf Apponyi Sándort (Lengyel), gróf Erdődi Sándort (Devecser), Szücs Dezsőt (Nagyfalu), a Tagányi örökösöket (Arad), Sebestyén Gyulát (Budapest) és Winkler Jánost (Nagyenyed), aranyéremmel pedig a következő kiállítókat jutalmazták: báró Gerliczy Ferenc, Goszthonyi Mihály (Bárdibükk), Littke L. (Pécs), Merlics István (Magyarád), Schusztér Károly (Teke). Az ezüstéremben részesülők közül említést érdemel Martics István (Muszkamagyarád), Molnár Lajos (Nagyvárad), Nyéki József (Öcsény) valamint a Váci Ipari és Gazdasági Hitelszövetkezet. A zsűri bronzéremmel tüntette ki Hajdu Aladárt Hosszúhetényből, Kiss Józsefet Szondról, Nagy Pált

³¹ Az alkalomra készített kóstoló poharak közül egy darab az esemény megnevezésével és időpontjának megjelölésével megtalálható Szanka József magángyűjteményében.

³² Juranovics Ferenc 1868-ban telepedett le Szegeden, ahol a vendéglátásban tevékenykedett. 1886-ban megalapította a Tisza szállót, amelyet később részvénytársasággá alakított át. Habermann Gusztáv 1993. 131.

Öcsényből illetve a Varga testvéreket Kiskőszegről. Dicsérő oklevélben 7 személy, valamint a Foki Hegyközség részesült.

A homoki borok kategóriájában a résztvevők nagyobb száma miatt értelemszerűen több oklevelet illetve érmet osztottak ki, ami a díjazottak teljes felsorolását feleslegessé teszi, de azért nézzünk néhány példát! Díszoklevélben Ady Károly (Nagykőrös), Allaga Ottó (Baja), galsai Polgár László (Bácsalmás), Gugánovich Máté (Szabadka), Juranovics Ferenc (Szeged), Mathiász János (Kecskemét), Sarlay Sándor (Csengőd), Szabó Ambrus (Nagykőrös) és gróf Szapáry István (Albertirsa), aranyéremben pedig báró Baich Iván (Bossár), Bokor Pál (Szeged), a Ceglédi Bortermelők Első Pinceszövetkezete, Gerle Imre (Szeged), Himián Antal (Fehértelep), a Kecskeméti Pinceszövetkezet, Kolozsvári Kiss István (Kiskunhalas), báró Podmaniczky Endre (Kelebia) illetve Török Gábor (Debrecen) részesült. Az ezüstéremmel kitüntetett kiállítók közül Bérczi Antal (Felsőközpont), Doránszky és Gróf (Királyhalom), Fráter Zoltán (Szeged), Fajka János (Szeged), Jakab Dezső (Érmihályfalva), Heinrich Kálmán (Királyhalom), Magyar Péter (Alsótanya), Ormódi Béla³³ (Szeged), Tajthi Kálmán (Kiskundorozsma), Gallina Frigyes (Császártöltés), Nagy Flórián (Orgovány), az Ókéskei Gazdasági Egyesület, Vas Ádám (Szabadka) illetve Schönfeld Mór (Apostag) érdemel említést. A zsűri több bronzérmet adott ki a termelők részére, akik között szegedi, kiskundorozsmai, izsáki, királyhalmi, keceli, bácsbokodi, temesvári, Szeged-alsótanyai, bajai, apostagi, ágrisi, szatymazi (Gera József), csengödi, újhartyáni, horgosi, erdőtelki, máriatelepi, kiskunhalasi, hódmezővásárhelyi, fehértelepi, pécskai, nagykőrösi, kiskunfélegyházi, Csepel-szigeti, soltvadkertei és prónafalvi szőlőbirtokosok bukannak fel. A dicsérő illetve az elismerő oklevélben részesülők közül említést érdemel Barbaró Mihály (Csepel-sziget), Damásdi Sán-

³³ Ormódi Béla (1831–1917) 1851-től élt Szegeden, ahol bankárként tevékenykedett. Közéleti szerepvállalása mellett Horgos-Királyhalmon illetve a mérgesi pusztán nagy kiterjedésű területeket parcellázott fel, amellyel hozzájárult a homoki szőlőkultúra kibontakozásához. Habermann Gusztáv 1993. 206.

dor (Izsák), Stolz Adolf (Nagykikinda), Tipka Antal (Kelebia), Bajzák Károly (Martonos), Font János (Soltvadkert), Kovács Aladár (Izsák) illetve Gróf Géza (Apostag).

A szőlő szekcióban díszoklevéllel tüntette ki a zsüri Polgár Józsefet (Bácsalmás), Kosztka Lászlót³⁴ (Izsák), és gróf Szapáry Istvánt (Albertirsa), aranyérmes kapott Gugánovich Máté (Szabadka), Hoffmann Ede (Magyarkanizsa), Kulcsár Imre (Kiskunhalas), Ormódi Béla (Horgos-Királyhalom) illetve a lugosi Német és Klein nevű birtokosok. Az ezüstérmesek közül Fráter Zoltán (Szeged), Juranovics Ferenc (Szeged), báró Gerliczy Ferenc (Deszk), az Első Magyar Szőlőtelepítő Részvénytársaság (Királyhalom) és Rohonczy Gida (Törökbecse) érdemel említést. Bronzérmes kapott Allaga Ottó (Baja), Batizy Endre (Királyhalom), Bálint Pál (Szeged), ifj. Bokor Pál (Szeged), Deák Sándor (Nagykőrös), Fodor Jenő (Szeged), Ördög Vince (Szeged) és zombori Rónay Aladár (Kiszombor). Dicsérrő oklevélben részesült Sándor Kálmán, elismerő oklevéllel jutalmazta a zsüri ugyanakkor Szántai Jánost (Nagykőrös).

A kongresszus résztvevőit szeptember 26-án délután különvonnattal szállították Horgos-Királyhalomra,³⁵ ahol a szervezők szán-

³⁴ Kosztka László (1858–1918), gyógyszerész, izsáki szőlőbirtokos, Csontváry Kosztka Tivadar testvére, aki rendszeres résztvevője volt a korszak szőlészeti-borászati rendezvényeinek. A Homoki Gazda részletesen beszámolt az 1913-ban megjelent könyvéről, amely élénk vitákat váltott ki a szakemberek körében.

³⁵ A Borászati Lapok 1902. július 20-án megjelent, „Királyhalom” címet viselő tárcája szerint a homokbuckás, birkalegelőként hasznosított, 3200 kat. hold kiterjedésű birtokot Kárász Gézától 1888-ban vásárolta meg Ormódi Béla, akinek az üzlethez bécsi bankok támogatását sikerült megszereznie. Több egykorú sajtótudósításban az szerepel, hogy a szőlőtelepítések kezdeményezésében és lebonyolításában Heinrich József játszott meghatározó szerepet, aki ebben az időszakban Szeged központtal borászati felügyelőként tevékenykedett. Ormódi a homokot főleg a szegedi külső határ kisparaszthai között parcellázta fel a vásárlási ár kétszereséért, akiknek a vétel alkalmával csupán csak öt forintot kellett fizetniük, a fennmaradó összeget 12 év alatt törlesztették. Ormódi Béla tevékenysége szépen példázza azt, ahogyan a filoxeravész által teremtett válsághelyzetet kihasználva tőkeerős vállalkozók nagykiterjedésű homokkal borított területeket vásároltak meg, amelyeken korszerű szőlőbirtokokat hoztak létre. Néhány esztendő leforgá-

dékának megfelelően a helyi birtokosok a „Szeged és szegedvidéki homoki szőlőkultúrát, szőlő-, pincefelszerelést, szüretelést és szőlő-csomagolást” mutatták be az érdeklődők számára: „A különvonat, melyet az államvasutaktól a kongresszus vezetősége rendelt meg, teljesen megtelt az érdeklődőkkel. Majdnem hiánytalanul vettek részt a tanulmányúton mindazok, kik a kétnapos kongresszuson és a kiállításon a messze vidékről megjelentek s ezek kíséretében voltak a szegedi vezetőség tagjai. A különvonaton utaztak a kongresszus tagjai közül mintegy kétszázan, közöttük Bokor Pál h. polgármester, Gerliczi Félix báró, Szapáry István gróf nagybirtokos, Reök Iván országgyűlési képviselő, Várossy Gyula volt országgyűlési képviselő, Kolozsvári Kiss Halas polgármestere, Keresztes Nagy Antal szőlőbirtokos, gyógyszerész, Katona gyógyszerész Kecskemétről, szőlőbirtokos, Endrényi Lajos szőlőbirtokos, Várhelyi József kanonok, rókusi plébános, Szücs Mihály ny. tanár, Benke dorosmai birtokos, Rosenfeld Nándor közuti vasúti igazgató, Heimann Sándor nagybér-
lő s még számosan a szegedi szőlőbirtokos osztályból. A különvonat amint megállt Királyhalom állomásnál, ott a tanulmányutra kirándulókat Szobonya Bertalan ny. földmivesiskolai igazgató, szőlőbirtokos fogadta üdvözlő beszéddel. A közönség gyalogszerrel megtekintette a királyhalmi szőlőtelepeket s első sorban Szobonya Bertalan telepeit. Majd Ormódi Béla nagybirtokos vette át a kalauzolást s a társaságot végigvezette a maga szőlőtelepítvényein.

sa alatt jelentős jövedelemhez jutatták tulajdonosaikat, akik főként az Osztrák–Magyar Monarchia belül széleskörű kereskedelmi kapcsolatokat alakítottak ki. Ormódi Béla és társai a nagyvárosok által nyújtott piaci lehetőségeket kihasználva a csemege-szőlők termesztésére helyezték a hangsúlyt, ami ebben az időszakban új perspektivákat nyitott a homoki szőlőgazdálkodás előtt, hiszen a szőlőrekonstrukciót követően a kötött talajú borvidékek is előbb-utóbb ismét jelentős mennyiségű borral tértek vissza a piacra. A vasúthálózat segítségével a gondosan előkészített és csomagolt termést az Osztrák–Magyar Monarchia Horgos–Királyhalomtól távol fekvő térségeibe is könnyedén elszállíthatták, amelynek következtében a különböző természeti adottságokkal rendelkező régiók között tovább erősödtek a kereskedelmi kapcsolatok. Mód László 2014. 137–148.



Ormódi Béla Horgos-királyhalmi villája
(a Zempléni Múzeum gyűjteményéből)

A társaság megtekintette Ormódi Béla szüretét, borsajtoló telepét, pincéit s gépeinek berendezését. Az Ormódi-féle teleptől a kirándulók a részvénytársaság óriási szőlőtelepítvényére sétáltak át. Itt Vadász Emil intéző igazgató fogadta udvarias köszöntéssel a társaságot s miután bemutatta a szőlőtelepet s az azon folyó szüretelést, a szőlőművelési gépek megtekintésére kalauzolta a társaságot. A szőlőművelési gépek között általános figyelmet keltett a hódmezővásárhelyi népbank <Haladás> önműködő permetezője. A gyáros bemutatta ezen önműködő permetezőt, mely a szakértő szőlősgazdák igaz elismerésével találkozott s nyomban többen meg is rendelték a <Haladás> önműködő permetezőit, mely mint honi gyártmány hivatalosan arra, hogy a külföldi hasonló gyártmányokat teljesen kiszorítsa. A gépek megtekintése után Vadász Emil intéző a részvénytársaság helyiségeibe vezette uzsonnára a társaságot. A nagy csomagoló helyiséget a telepen alkalmazott munkásnők oly szépen diszitették fel, hogy a társaság elragadtatásának adott kifejezést a szép magyar motívumú papírdiszkek változatos s kellemes sorozata

felett. Egyszerű szőlőcsomagoló papírból a munkásnők oly szép és leleményes ollókivágásokkal tarkított diszeket alkalmaztak a falakra, hogy azok néprajzi szempontból is figyelemreméltók. A társaság tagjai a szívélyes vendéglátás után, melyen Paral Pál hentesáruai előnyösen szerepeltek, a papirdiszítésekől emlékül számos darabot magukkal vittek. A gazdag uzsonna után a társaság a telep udvarán Szilágyi fényképész rendelkezésére állott, ki már a tegnapi kongresszusi ebéd után igen sikerült fényképben örököltette meg a jelenlévőket.”³⁶

Az egyesület működésének kezdete

Az egyesület 1910 decemberében ténylegesen is megkezdte a működését, hiszen igazgatósági ülésre került sor illetve a tisztikar megválasztása is megtörtént. Az év végéig a tagság létszáma már meghaladta az ezret. Az igazgatósági tagok között számos olyan szőlőbirtokost találunk, akik jelentős szerepet töltek be a homoki szőlőkultúra fejlesztésében. Említést érdemel közülük Ormódi Béla, Várossy Gyula, Rohonczy Gedeon,³⁷ Szobonya Bertalan, Emanuel Sándor vagy éppen Kláber Mór.³⁸ A számvizsgáló bizottság elnökének gróf Teleki Józsefet, tagjai közé pedig Juranovits Ferencet, Landesberg Mórt és Lichtenegger Gyulát választották. Ezt követően a közgyűlés báró Gerliczy Ferenc indítványának köszönhetően az egyesület létrehozásában elévülhetetlen érdemeket szerző Gerle Imrét közfelkiáltással tiszteletbeli tagnak választotta, akit az ügyve-

³⁶ Szegedi Napló 1910. szeptember 27. 4.

³⁷ Rohonczy Gida az 1879. évi árvíz idején helyettes kormánybiztosként tevékenykedett, amiért magasrangú elismerésben részesült. Birtoka 650 kat. holdra terjedt ki, ahol 100 kat. holdon termesztett 120 különböző fajtájú szőlőt. Reiszig Ede é.n. 549.; Marton Andor é.n. 216.

³⁸ Kláber Mór, soproni borkereskedő 1889-ben alapította meg szőlőgazdaságát 420 hektáron Kecskemét lajosmizsei határában. Rácz Sándor magyar királyi szőlészeti és borászati felügyelő irányításával épült ki a birtok, amelyen a hatalmas termésmennyiség feldolgozására alkalmas préház is kialakítottak. Bende László 1920. 161–162.

zetői igazgatói tisztségre jelöltek.³⁹ A homoki szőlősgazdák munkaprogramot is megfogalmaztak, amelyet a földművelés- illetve a kereskedelemügyi miniszter is támogatásáról biztosított. Nagy hangsúlyt helyeztek a tanfolyamokra, amelyeket különböző helyszíneken terveztek megtartani az 1911-es év folyamán. A munkaprogramban a rézgálic, a rézkénpor illetve a raffia kedvezményes áron történő beszerzése valamint szőlőszállításra alkalmas kosarak készítésével kapcsolatos tanfolyamok szervezése is szerepelt. Az egyesület igazgatósága a „Homoki Gazda” című szaklap kiadásáról is határozatot hozott, amelynek a szerkesztésével Gerle Imrét bízták meg.⁴⁰ Terütekre került a pinceszövetkezet létrehozásának a tervezete illetve az 1911-es esztendő folyamán különböző helyszíneken borkóstolók és borvásárok szervezése. A Szegedi Néplapban 1910. december 18-án az igazgatósági ülésről megjelent tudósítás a következőképpen indokolta ezen alkalmak létjogosultságát: *„Ugyanis a borvásárnak az a célja, hogy a borvásárló közvetlenül ismerje meg a termelőt és*

³⁹ Szegedi Néplap 1910. október 2.2.

⁴⁰ 1911. január elsejétől a Homoki Gazda az egyesület hivatalos lapjává vált, amelyhez a tagok a tagdíjfizetés ellenében ingyen juthattak hozzá. Homoki szőlőültetvényekkel rendelkező településeken tudósítói állásokat szerveztek, amelyeknek a jelentősége elsősorban abban rejlett, hogy rendszeresen tájékoztatta a hálózat az olvasókat a helyi szőlészeti-borászati viszonyokról. A tudósítások fontosságát a szaklap 1911 januári száma a következőképpen fogalmazta meg: *„Csak úgy tudja a gazda szőlőjét okszerűen kezelni, a vészek ellen megvédeni, ha állandóan figyelemmel kíséri az ország összes vidékén levő szőlők állását, a szőlőveszedelmek területi terjedését. Fontos ennek ismerete azért is, mert a gazda termelvényét csak úgy tudja megfelelő áron értékesíteni, ha tájékozódva van a többi vidékek termelési viszonyairól, árairól.”* A „Szőlészeti tanácsok” című rovatban minden hónapban egy-egy szőlészeti-borászati szakember adott tanácsokat a szőlősgazdáknak az éppen aktuális szőlőmunkák elvégzésével kapcsolatban. Az olvasóknak lehetőségük nyílt kérdések feltételére is, amelyekre választ a következő számban kaphattak. A szaklap részletes tudósítást közölt mind a Homoki Szőlősgazdák Országos illetve a Szegedi Gazdasági Egyesület működéséről is, a „Vegyesek” rovat pedig a szőlősgazdákat érintő eseményekről, „érdekesebb társadalmi kérdésekről” nyújtott információkat. A szaklap szerkesztősége Szegeden, a Tisza Lajos körút 69. szám alatt működött, ahol Gerle Imre, alsótanyai birtokos végezte a munkáját.

borát s ez alapon a termelőtől közvetlenül vásároljon. A bortermő vidéken rendezett borkóstolónak nem sok célja van, mert ott a lakosság jó részének terem bora, vagy helyben ismert egyéntől vásárolhat. Azonban egy bort nem termelő vidéken a lakosság szükségletét rendesen a kiskereskedőtől szerzi be, ki a több közvetítő kereskedő kezén megfordult bort drágán kénytelen adni s sokszor rosszat is ad. Ha ott a fogyasztó a borkóstolón megismerkedik a homoki termelők jó boraival és címeivel, akkor ezután közvetlenül a termelőtől fog hozatni s így jobbat olcsóbban kap, mégis a termelő nagyobb árat ér el.”⁴¹ Az igazgatósági ülésen szóba került még a síkvidéki szőlőtelepítések, a gazdasági székház illetve az alosztályok létrehozásának az ügye is.

⁴¹ Szegedi Néplap 1910. december 18.1.

HOMOKI GAZDA

SZŐLŐSZETI ÉS GAZDASÁGI SZAKLAP

A HOMOKI SZŐLŐSGAZDÁK ORSZÁGOS EGYESÜLETE, A
SZEVEDI GAZDASÁGI EGYESÜLET ÉS A SZEVEDI ELSŐ
BORÉRTÉKESÍTŐ R. TÁRSASÁG HIVATALOS KÖZLÖNYE

1914

FELELŐS SZERKESZTŐ ÉS LAJTULAJDONOS

Dr. GERLE IMRE

VIII. ÉVFOLYAM

*A szaklap borítója
(a Somogyi Könyvtár gyűjteményéből)*

Összegzés

A homokon szőlőt telepítő birtokosok számára a *filoxéra* által okozott pusztítás alapvetően kedvező helyzetet teremtett, az 1900-as évek végére azonban számos olyan problémával kellett szembesülniük, amelyeknek a megoldását csak és kizárólag valamilyen érdekérvényesítő szervezet vállalhatta fel. Nemcsak a borok értékesítése jelentett nehézséget, hanem a szőlőművelés során felhasznált anyagféleségek beszerzése is. Az egyesület megalakulása szorosan összekapcsolódott két olyan rendezvénnyel is, amelyek a homoki szőlőkultúra fejlesztését, modernizálását szolgálták. A homoki szőlősgazdák első országos borászati kongresszusán a korszak elismert szakemberei tartottak előadásokat, a szőlészeti-borászati kiállításon pedig a szőlőbirtokosoknak lehetőségük nyílt termékeik bemutatására. Megalakulását követően az egyesület, ahogyan arról az egykori források is beszámoltak, meglehetősen sokoldalú tevékenységet próbált kifejteni, ami alapvetően a homoki szőlő- és borgazdálkodás modernizálására irányult. Az egyesület igyekezett a homoki borok számára megteremtteni az értékesítési lehetőségeket, éppen ezért tervbe vette borértékesítő társaságok megalapítását. Az első világháború azonban óriási törést jelentett, amit az egyesület nem igazán tudott kiheverni. Szegeden mezőgazdasági kultúrpalota felépítésével is próbálkozott, a háborús események azonban közbeszóltak.

Irodalom

Bálint Sándor

- 1976 A szögedi nemzet. A szegedi nagytáj népelete. Első rész. Móra Ferenc Múzeum Évkönyve 1974/75-2. Szeged

Beck Tibor

- 2005 A filoxéravész Magyarországon. A kártevő elleni küzdelem az első központi intézkedésektől az államilag támogatott szőlőrekonstrukciós hitelek lejártáig (1872–1910). Magyar Mezőgazdasági Múzeum, Budapest

Bende László

- 1920 A kecskeméti szőlő- és gyümölcsstermelés fejlődéstörténete. Kecskeméti Közlöny Nyomda és Lapkiadóvállalat, Kecskemét

Bognár Mátyás

- 1933 Szegedi Gazdasági Egyesület ötven éve 1880–1933. Ablaka György Könyvnyomdája, Szeged

Csoma Zsigmond

- 1994–1995 Szőlészeti, borászati hagyományok, a megújulás és a közösség kötelékében. (Kapcsolatok, hatások, konfliktusok Dunántúl és Európa között a 17. század végétől a 20. század elejéig.) CENTRÁL–EURÓPA Alapítványi Könyvek 3. Debrecen–Budapest

Égető Melinda

- 1993 Az alföldi paraszti szőlőművelés és borkészítés története a középkortól a múlt század közepéig. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- 2006 Alföldi borvidék – homoki borvidék. Az alföldi szőlőkultúra táji tagolódásának átrendeződése a 19-20. század fordulóján. Ethno-lore XXIII. 43-73.

Erményi P. Magdolna

- 1988a Pettenkofer Sándor. In: Für Lajos–Pintér János (szerk.) Magyar agrártörténeti életrajzok I–P. Magyar Mezőgazdasági Múzeum, Budapest, 731–734.
- 1988b Istvánffi Gyula. In: Für Lajos–Pintér János (szerk.) Magyar agrártörténeti életrajzok I–P. Magyar Mezőgazdasági Múzeum, Budapest, 24–27.

Fülöp Mihály

- 2002 Homoki szőlősgazdák konferenciája (Homoki Szőlősgazdák Országos Egyesületének alakuló ülése, Szeged). In: Lelkes Lajos–Niszkács Miklós–Nyikos István–Tarján Balázs (szerk.) Magyar Bor Akadémia Almanach 1992–2002. Mezőgazda Kiadó, Budapest, 80–83.

Habermann Gusztáv

- 1993 Személyi adattár a szegedi polgár-családok történetéhez. Tanulmányok Csongrád megye történetéből. XIX. Csongrád Megyei Levéltár–Móra Ferenc Múzeum, Szeged

Horváth Géza

- 1881 Védekezés a fillokszéra ellen és az amerikai szőlőfajok. Természettudományi Közlöny XIII. kötet. 140. füzet. 145–159.

Juhász Antal

- 1991 A mezőgazdaság. In: Gaál Endre (szerk.): Szeged története 3. 1. rész 1849–1919. Somogyi Könyvtár, Szeged, 231–336.

Keleti Károly

- 1875 Magyarország szőlőszeti statistikája 1860–1873. Athenaeum, Budapest

Limbacher Frigyes–Pösch Károly

- 1913 A ruszt-sopron-pozsonyi borvidék. Pátria, Budapest

Márkiné Bóka Zita

- 2001 A Gerle (Kerl) család. In: Magyar Istvánné (szerk.): Mórachalmi krónika 2000. Közösségi Ház, Szeged, 73–83.

Marton Andor

- én. Mezőgazdaság. In: Borovszky Samu (szerk.): Torontál vármegye. Országos Monografia Társaság, Budapest, 204–234.

Mód László

- 2004 Egy méltatlanul elfelejtett bortermő táj: Horgos-Királyhalom szőlészete a 19–20. század fordulóján. In: Barna Gábor (szerk.): „...szolgálatra ítél-tél...” Bálint Sándor emlékkönyv, Lazi Bt., Szeged, 78–88.

2011 „Ilyen még nem volt” Szőlészeti-borászati kiállítások Szegeden a 19. század végén és a 20. század elején. A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve. *Studia Ethnographica* 7. 93–130.

2014 Egy szegedi polgár, Ormódi Béla szerepe a homoki szőlőgazdálkodás modernizálásában. In: Glasser Norbert-Zima András (szerk.): Hagyományláncolat és modernitás. MTA-SZTE Vallási Kultúrakutató Csoport-SZTE Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszék, Szeged, 137–148.

Mód László–Simon András

2008 A Kárpát-medence borvidékei. Szeged (kézirat)

2010 „A Becsületes Gazdaság egybe gyült...” Adatok a Szeged–szatymazi szőlőhegyi gazdaközösségek működéséhez. SZTE Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszék, Szeged

Németh Ildikó

2000 Szőlészeti és borászati egyesületek a XIX. századi Sopronban. In: Csoma Zsigmond–Balogh István (szerk.): *Millenniumi Szőlős–Boroskönyv. A szőlő és a bor Magyarországon.* Agroinform, Budapest. 105–114.

Pintér János

1987 Drucker Jenő. In: Für Lajos–Pintér János (szerk.) *Magyar agrártörténeti életrajzok A–H.* Magyar Mezőgazdasági Múzeum, Budapest, 453–456.

Reiszig Ede

é. n. A vármegye nemesi családjai. In: Borovszky Samu (szerk.): *Torontál vármegye.* Országos Monografia Társaság, Budapest, 519–554.

Rombay Dezső

é. n. Szőlőmivelés. Franklin–Társulat, Budapest

Tóth Árpád

2005 Önszervező polgárok. A pesti egyesületek társadalomtörténete a reformkorban. L'Harmattan, Budapest

Szűts Mihály

1914 Szeged mezőgazdasága. Szeged

Az illusztrációk forrásai

Matlekovits Sándor (szerk.)

1897-1898

Magyarország közgazdasági és közművelődési állapota ezer-
éves fennállásakor és az 1896. évi ezredéves kiállítás eredmé-
nye. Pesti Könyvnyomda, Budapest

Rombay Dezső

é. n. Szőlőmivelés. Franklin-Társulat, Budapest

Melléklet

Sz. Szigethy Vilmos

Üdvözlét

A munkád javát elvégezted
S most ünnepet ülsz, magyarom,
Ki szántva vetve-egész élted
Ottan töltöd az ugaron,
Akinek szívében a munka
Minden pici helyet betölt,
És aki mégis sirva látod,
Hogy nem neked terem a föld.

Nézzd, ezer éves ez az átok,
De azért rajtunk nem fogott,
Volt már idő, hogy Szeged népe
Majd mind egyszálíg elfogyott.
Volt már idő, hogy azt gondoltuk,
Sötét az éjszakánk s örök,
Aki ma Dárius közöttünk,
Holnap szegény hajótörött.

S uj fészket raktunk, esztendőre
Már uj kéményünk füstje szállt,
Szerettük ezt az ősi földet
És elkerültük a halált,
Kissé tán hosszú volt az éjjel,
Mig felváltá a virradat,
De kívártuk a pirkadását,
Szeged azért Szeged maradt.

A munka javát elvégezve
Most hozzánk jöttél, magyaram,
Határunknak nincs szikladisze,
Csak itt, csak ott egy kis halom,
Amerre messze eltekintesz,
Hegy sehol sem következik,
De termőföldünk az egekkel
Egybefonódva, halk-szeliden,
Békén összeölelkezik.

A délibábnak játszi képe
Minket nem csal meg soha már,
Idegen részből álmok szárnyán
Hijába jön vihar-madár
A mi madarunk a pacsirta;
Dalát kíséri a dalunk,
És termő földünk csak az álmunk,
Gyümölcs-hozó diadalunk.

Gunyánkon nem lelsz cifraságot,
De nem is szennyezi be folt,
A vagyonunk vér árán szerzett,
Nincs benne morzsányi rabolt,
Sívó homokban kezeinknek
Nyomában uj élet terem,
Nincs a világon ennél tisztább,
Ragyogóbb földi szerelem.

Munkáskezek, hozott az Isten,
Szeged, a testvéred fogad,
Rög szerető, dolgoz e népség,
Olyan, akárcsak tenmagad. –
Fogjatok kezet szeretettel
Arról ismerjék a magyart,
Hogy elfelejti száz viszályát
És egyszer végre összetart.

MEGHIVÓ

A SZEGEDI GAZDASÁGI EGYESÜLET

NAGYMÉLTÓSÁGU

GRÓF SERÉNYI BÉLA

FÖLDMIVELÉSÜGYI M. KIR. MINISZTER UR VÉDNÖKSÉGE
ALATT

SZEGEDEN, 1910. SZEPTEMBER 24., 25 ÉS 26-ÁN A

Homoki Szőlősgazdák I. Orsz. Borászati Kongresszusát

TOVÁBBA

Országos Szőlő és Borkiállítást

RENDEZ, MELYRE VAN SZERENCSENK AZ ORSZAG SZŐ-
LŐSGAZDÁIT ÉS A SZŐLŐ ÉS BORTERMELES IRÁNT.
ÉRDEKLŐDŐKET TISZTELETTEL MEGHIVNI.

A SZEGEDI GAZDASÁGI EGYESÜLET NEVÉBEN:

BARÓ GERLICZY FERENCZ
EGYESÜLETI DISZELNÖK.

Dr. LÁZÁR GYÖRGY
RENDEZŐ-BIZOTTSÁGI DISZELNÖK.

Dr. GERLE IMRE
EGYESÜLETI TITKÁR.

BOKOR PÁL
EGYESÜLETI ELNÖK

Meghívó
(A Somogyi Könyvtár gyűjteményéből)



*A kongresszus résztvevői (A Tolnai Világlapja nyomán)
(A Somogyi Könyvtár gyűjteményéből)*

Szlankamenka - vessző

(Sárga magyarka)

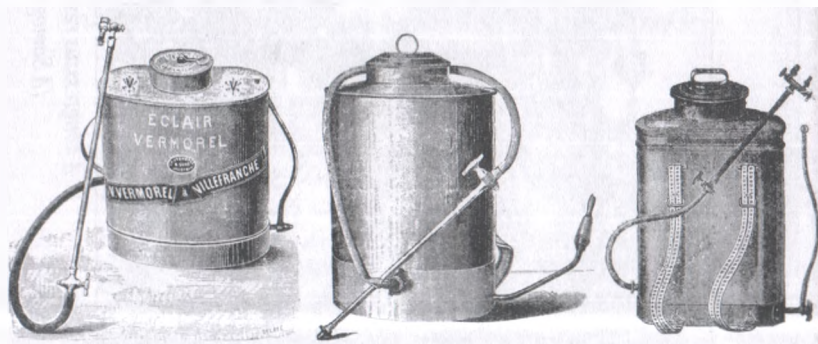
120,000 darab, immunis homoki, kitűnően megért, őszi szedés, eladó ezrenként **8 koronaért.** Kiszállítom a kisteleki vasúthoz. Az idén holdanként Maurermetszés alkalmazásával **60 hektot** hozott. Kész fizetés vagy előleg.

Kistelek (Csongrádmegye).

Várossy Gyula

plébános, v. orsz. képviselő.

Hirdetés a Szőlőszeti és Borászati Lapból



*Permetezőgépek
(Cifka József katalógusából)*